

F. Hanák, J. Hudeček, I. Flasar, I. Tuša: **ZOOLOGICKÉ SBÍRKY LOVECKO-LESNICKÉHO MUZEA V ÚSOVĚ. Komentovaný katalog.** Vlastivědné muzeum v Šumperku, ISBN 80-85083-42-6, 52 str. Cena neuvedena

Zámek Úsov nad stejnojmennou obcí mezi Olomoucí a Šumperkem je už od konce 19. stol. známý jako lovecko-lesnické muzeum, které vzniklo zásluhou Johanna II. z Lichtenštejnu. Toto zaměření si muzeum zachovalo dodnes a stále častěji ho vyhledávají nejen běžní návštěvníci, ale i odborníci z domova i ciziny. Není divu, neboť v sálech, na chodbách a v depozitářích zámku je uloženo přes 2 600 objektů zastupujících více než 500 druhů obratlovců celosvětové fauny. Sbírkám dominují lovecké trofeje převážně afrického původu, ale najdeme tu i řadu zajímavých ukázek a historických dokladů středoevropské fauny či z jiných končin světa. Kromě klasických dermoplastických preparátů (vycpanin) a různě upravených trofejí jsou na úsovském zámku i pozoruhodné sbírky hnízd ptáků a savců, ptačích vajec, entomologických a osteologických objektů, zoologických abnormalit a různých kapalinových preparátů včetně embryí. Většina exponátů a sbírkových položek pochází z období let 1910-1930 a je tudíž významným dobovým svědectvím nejen o zvířetě z první poloviny 20. stol., ale i obrazem tehdejšího stavu myslivosti a preparátorské dovednosti. Vědeckou hodnotu celé sbírky umocňuje dokonale vedená a odborně zpracovaná dokumentace včetně náleзовých protokolů k jednotlivým trofejím či jiným přírodninám.

Logickým vyústěním pečlivě vedené sbírky je vydání katalogu, který přispívá k její prezentaci u nás i v zahraničí. Je koncipován jako průvodce, či lépe řečeno praktická pomůcka pro návštěvníky muzea, a zároveň představuje ucelený zdroj unikátních informací pro další využití v nejrůznějších směrech (historie zoologie či lovectví, vývoj preparačních technik, srovnávací studie, faunistika apod.). Odbornou hodnotu katalogu zvyšují i údaje o jednotlivých položkách (pokud jsou k dispozici) — pohlaví, lokalita, datum a případně komentář k neobvyklým či zajímavým dokladům. Pro přehlednost je připojen i samostatně zpracovaný seznam českých lokalit podle geomorfologických jednotek. Shrnutí dohromady, kolektiv autorů pod vedením F. Hanáka, osvědčeného znalce starých muzejních, zámeckých a školních sbírek, sestavil publikaci, která svou náplní daleko přesahuje „hradby“ úsovského zámku. Bylo by zároveň víc než příjemné, kdyby se stal i inspirací pro další autory ke zpracování podobných soupisů zoologických sbírek v ostatních zámeckých objektech u nás.

Katalog lze zakoupit přímo na zámku Úsov anebo objednat v muzeu (Vlastivědné muzeum, Hlavní třída 22, 787 31 Šumperk, e-mail: ovmsumperk@seznam.cz).

Miloš Anděra

Jaroslav Křístek, Jaroslav Urban: **LESNICKÁ ENTOMOLOGIE.** Nakladatelství Academia, Praha 2004, 446 str. Cena 295 Kč.

Pro studium entomologie jako vědního oboru není v naší republice mnoho příležitostí. Je přístupné pouze na vysokoškolské úrovni, zejména na Univerzitě Karlově, ale také na více či méně specializovaných školách, jako jsou např. zemědělské univerzity. Ostatní zájemci o tuto vědu jsou odkázáni na samostudium v rámci svých amatérských ambicí. Zatímco v prvním případě jde především o zvládnutí oboru jako celku, na specializovaných školách kromě výuky obecných znalostí jsou studenti podrobně seznámeni se zaměřením na využití poznatků základních funkcí jednotlivých organismů v systému přírody a zejména při hospodářské činnosti člověka. Na problém se nahlíží z obou stran, ať už užitečností či škodlivostí daného organismu. K takovému poznání vybrané skupiny slouží právě předkládaná Lesnická entomologie, učebnice sestavená dvojicí renomovaných vysokoškolských profesorů, spjatých dlouhotrvajícím spolupůsobením na jednom pracovišti — Ústavu ochrany lesů a myslivosti při Lesnické a dřevařské fakultě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně.

Právě díky dlouhodobé pedagogické práci obou specialistů, prověřované po desetiletí v lesnické praxi jejich žáky, bylo možné sestavit tuto velmi žádanou a dlouho očekávanou publikaci. Do té doby museli studenti lesnických oborů čerpat z dříve vydané vynikající Lesnické zoologie, zpracované pod vedením prof. Antonína Pfeffera (SZN, Praha 1954). Kromě tohoto díla bylo možno získávat znalosti ještě z knihy téhož autora Ochrana lesů (1961). Moderní verzi této problematiky je v r. 2002 publikovaná učebnice Ochrana lesů, sestavená prof. Jaroslavem Křístkem. Právě vydaná Lesnická entomologie tvoří spolu s posledně jmenovanou knihou ucelený systém přehledu poznatků z oboru lesnické entomologie s možnostmi ochrany lesních porostů ve spojitosti s lesnickými významnými druhy hmyzu.

Kniha má kromě úvodních kapitol dvě hlavní části. První se podrobně věnuje morfologii hmyzu z hlediska jeho vnější i vnitřní stavby těla, samostatně jsou zpracovány poznatky pro dospělá i nedospělá stadia hmyzu s přihlédnutím na odlišnosti jednotlivých skupin, řádů. Obdobný pohled autoři použili i v oddílu věnovaném vývoji hmyzu a rovněž i v posledním hlavním oddílu, který se zabývá ekologií hmyzu v celé šíři. Autoři na konkrétních případech dokládají různorodost a složitost celé problematiky, vnitřní rozdílnost skupin apod.

Druhou, systematickou část knihy tvoří v úvodu přehled živočišné soustavy pro předmětné organismy — vzdušnicovce (*Tracheata*). V tomto smyslu je řazena celá tato část, přičemž převážná většina se logicky zabývá hmyzem (*Insecta*). Pravděpodobně převzetím informací ze starší literatury jsou v úvodní kapitole kůrovcovití řazeni do nadčeledi *Scolytoidea*. Tato skupina brouků je již dnes oprávněně začleněna jinam, dokonce existují současné studie řadící kůrovcovité na úroveň nejvýše pod-

čeledi v rámci čel. nosatcovitých (*Curculionidae*).

Uváděné druhy byly vybrány na základě jejich významnosti v lesním ekosystému podle jejich pozitivní, či negativní funkce. K systematické orientaci poslouží 150 barevných fotografií dospělců hmyzu a další snímky jejich vývojových stadií a symptomů poškození spolu s bohatou ilustrací perokresbami. Zde by bylo vhodné odkazem odlišit obrázky autorsky originální od převzatých, či zpracovaných na základě předlohy jiných autorů. Kromě obecných charakteristik jednotlivých vyšších taxonomických jednotek, např. řádů a podřádů, jsou uvedeny znaky vybraných druhů, jejich základní morfologické údaje, způsob života, významnost, funkce a projevy v lesním ekosystému. U lesnických nejvýznamnějších druhů jsou tyto informace rozvedeny podrobněji, je popsána morfologie dospělců i jejich vývojových stadií, v případě potřeby také odděleně bionomie těchto jednotlivých stadií, vztahy předmětného druhu k živým rostlinám, přirozeným nepřítelům a stručné uvedení hospodářské významnosti v uplynulých obdobích.

Za případnou třetí část knihy by bylo možné označit oddíl věnovaný použité literatuře. Byť se zdá být velice stručná, přece jsou zahrnuta všechna základní literární díla většího rozsahu zabývající se přímo danou nebo úzce související problematikou. Pro podrobnější studium si však zájemci musí vyhledat další literaturu k tomuto tématu.

Dílo lze vřele doporučit jak pro účel výuky na lesnických zaměřených školách, pro které bylo zejména sestaveno, ale i pro ostatní zájemce, kteří získají ucelený přehled o hmyzích druzích, s nimiž se mohou setkat při podrobném studiu lesního ekosystému či při toulkách přírodou. Zdrojem informací bude jistě i všem zájemcům z amatérské sféry, zejména entomologické. Najdou zde informace o důležitých vztazích mezi jednotlivými druhy a jejich prostředím, které jinak u mnoha dalších druhů hmyzu stále chybějí. Kniha tvoří základ pro studium následných oborů, zejména ochrany lesa, jejíž je speciální entomologie nedílnou součástí.

Miloš Knížek

Jaroslav Boháč, Jan Matějčík: **KATALOG BROUKŮ PRAHY, SVAZEK IV, ČELEDĚ DRABČÍKOVITÍ — STAPHYLINIDAE.** Praha 2003, 256 str., vydáno vlastním nákladem s finančním příspěvím Hl. m. Prahy. Cena neuvedena.

Po svazku I (*Chrysomelidae, Bruchidae, Uronidae*), sv. II (*Anthribidae, Curculionidae*) a sv. III (*Carabidae*) vyšel svazek IV (*Staphylinidae*). Drabčiči u nás tvoří na počet druhů nejrozsaáhlejší čeleď brouků (kolem 1 400 druhů), proto se předpokládala obtížnost zpracování. Autoři (první z Českých Budějovic, druhý z Hradce Králové) se však s tímto úkolem nevyrovnali dost dobře; opomněli údaje pražských broučkařů, proto je katalog velmi ochuzen. Přitom stačilo navštívit pravidelnou schůzku pražských entomologů a popřát sluchu jejich údajům, doloženým sbírkovými exempláři.

V knížce se projevuje i malá znalost Prahy ve zkomolených názvech pražských

lokalit. Tak Miškovice jsou uvedeny v šesti případech jako Miskovice, Vinoř je nazývána Vinařským parkem (str. 58, 136 a 221), Satalice se 4x proměnily na Satanice, resp. Satanickou bažantnici, Jirny 2x na Jirn, Kbely na Kbel (str. 118). Korektuře uniklo i zdvojení údajů, které sice počítač přiřadil k sobě, přesto zůstaly neopraveny. Tak není jasné, zda se zdvojený údaj týká dvou uložených exemplářů, nebo zda je to jeden exemplář omylem zapsaný dvakrát. Např. na str. 116 se 2x uvádí nález Satalice 17. 9. 1956 a 2x 10. 2. 1957; na str. 115 je 2x Praha-Troja; na str. 148 2x Radotín 4. 4. 1992, jednou jako jeden exemplář a jednou jako více exemplářů — zde stačilo první údaj škrtnout. Autorům unikla i hrubá chyba, že název *Bisnius nitidulus* (Gravenhorst, 1802) je přisouzen dvěma různým druhům (str. 132). První druh *Bisnius nitidulus* je uveden správně, druhý má být podle bionomie a data u autora popisu zřejmě *Philonthus nitidus* (Fabricius, 1787). Zde byl v seznamu druhových názvů nalezen název *nitidus* omylem jako *nitidulus* a druh tak přerazen do rodu *Bisnius*.

Pražské lokality se popisují v úvodní části. Byla však vynechána charakteristika na druhy bohaté Satalické bažantnice. Ke konci 2. světové války tu měli Němci uloženy pod stromy trupy a křídla letadel a tyto části smontovávali v nedalekých Kbelích a Letňanech. Nálet spojenců pak letecké polotovary zničil kobercem střepinových bomb. Výbuchy a střepiny poškodily koruny a kmeny staletých stromů, takže se zde rozmnožily druhy arborikolních a nidikolních brouků. Nálet zároveň zneemožnil využití poškozených stromů, neboť střepiny ničily strojní pily. U všech zde zjištěných brouků možno vzhledem k udržení biotopu předpokládat nepřetržitý výskyt. Před vyhlášenou ochranou území byly sepsány všechny nálezy brouků a ptactva jako odůvodnění požadavku ochrany. Tento seznam by velmi doplnil Katalog pražských brouků. Měl by být uložen jako základ pro vyhlášení ochrany na Magistrátu hl. města Prahy.

U 28 druhů je uvedena lokalita Davle, z toho u 7 druhů (str. 71, 82, 100, 109, 189, 199 a 218) jako jediné naleziště; tyto druhy nutno zatím z pražských brouků škrtnout — Davle patří do Středočeského kraje.

U myrmekofilních drabčků je uvedeno jen málo údajů. Z r. *Zyras* jsem sbíral v Satalicích *Z. collaris* a *Z. haworthi*. *Z. cognatus* pak v Prokopském údolí a na Závisti, *Z. funestus* spolu se *Z. laticollis* a také *Z. limbatus* v Praze-Vysočanech. *Myrmoecia* je zde oddělena od rodu *Zyras*, připomínám, že pak musí být změněna koncovka druhového jména, tedy *Myrmoecia plicata*, nikoli *M. plicatus* (str. 223 a 246).

Z dalších chyb uvádím, že např. autor popisu *Tasgius ater* (str. 142 a 246) má být v závorce, neboť druh byl popsán jako *Staphylinus*, podobně u *Bisnius spermophilus* a *B. varipennis*, kde byli oba popsáni pod rodem *Philonthus*. *B. varipennis* byl navíc nesprávně uveden jako *B. variipennis*. Stejně chybně byl několikrát uveden i rod *Myllaena* (str. 168, 169), u něhož se správná transkripce střídá s chybnou *Myllaena*. Čtyři druhy r. *Cypbea* jsou uvedeny jako *Cypba*, *Omalium septentrionis* je uveden jako *Omalinum* (str. 54).

Z dalších doplnění uvádím u *Ocypus pedator* Praha-Nusle a Praha-Vysočany. U *Platydracus latebricola* (má jen dva údaje) přidat Vysočany a Satalice (tento můj nález už uvedl Smetana v r. 1958, ale autoři jej přehlédli). U *Ontolestes baroldi* uveřejnil Z. Černý (Klapalekiana 1993) všechny známé nálezy, pro Katalog zde vplynuly navíc Stromovka a Komořany. U *Ocypus macrocephalus* je uvedeno: „Jen jeden historický údaj. Vyhynulý druh. Závist, Lokay, 1869“. Sebral jsem na Závisti náhodně 1 exemplář (5. 6. 1988), druh se tedy udržel přes 100 let. Vyhynutí v Praze anuluje i další exemplář mé sbírky s lokálním lístkem: Praha-Radotín, VI. 1995, J. Schneider lgt. S vyhynutím nesouhlasím ani u rodu *Gymnusa*, jehož dva druhy jsou vedeny ze Satalic a Klánovic. Píše se u obou: „Dvě staré lokality. Druh nebyl později nalezen. Vyhynulý druh.“ Nenalezen, protože nehledán. Satalický nález je můj nález z 31. 7. 1960, kdy jsem druh sbíral vyšlapáváním z bahna obut ve vysokých holinkách. Bažiny zde zůstaly, ale dnes není možno vyšlapávat trsy ostrice za tabulkou chráněné oblasti. I v Klánovicích bažina zůstala, proto předpokládám nepřetržitý výskyt. Nesmyslné je pak tvrzení, že oba druhy vyhynuly v důsledku regulace břehů Vltavy a Berounky, stejně jako s nimi uvedená *Myllaena gracilis*, kdysi nalezená v Krči a v parku Hvězda (str. 224, 247). Podobně nevěřím na vyhynutí *Orachares angustatus*, neboť se vyvíjí v kompostech zahrádkářů, imaga se sbírají pouze v zimních měsících v letu nebo na osluněných stěnách blízko kompostu, takže unikají pozornosti.

Katalog je jistě zajímavým přínosem ke studiu fauny Hl. města Prahy, škoda jen, že nebyly odstraněny uvedené nedostatky a že nebyly kontaktovány pražské zdroje, takže údaje jsou neúplné.

Miroslav Dvořák

Autor věnuje honorář Nadaci Živa

R. Gerstmeier, T. Romig: **SLADKOVODNÍ RYBY EVROPY**. Vydal Mgr. Jiří Černý ve vydavatelství Víkend, 2003, 368 str. Cena neuvedena

Na našem trhu se objevila další rybářská publikace, a to překlad ing. Milana Peňáze, DrSc., německého originálu Die Süßwasserfische Europas, přepracovaného a vydaného v r. 2003 ve Franckh-Kosmos Verlag-GmbH et Co. ve Stuttgartu. Hned první dojem z publikace je příznivý: poutavý obal, dobře graficky upravený text, kvalitní papír a velké množství obrázků. Právě obrazová část je předností publikace, nalezneme zde 260 barevných snímků renomovaných fotografů, 20 barevných a 89 černobílých kreseb a 78 mapek. Naprostá většina fotografií je skutečně vynikajících a představují nám vybrané sladkovodní evropské ryby nejen živé v akváriu, ale v některých případech dokonce i pod vodní hladinou v jejich přirozeném prostředí. Ostatně publikací s kvalitní dokumentací evropských sladkovodních ryb není na knižním trhu mnoho. Za šťastné považuji zařazení stručného klíče na určování ryb (resp. čeledí) podle tvaru a obrysu těla.

Text výborné úrovně je rozčleněn do čtyř hlavních kapitol (Stavba a funkce ry-

bího těla, Systém a zoogeografie, Ekologie a Druhy ryb). V úvodu je popsána vnější stavba těla, kosterní, svalová a nervová soustava, smyslové orgány, trávicí soustava, plynový měchýř, dýchací orgány a krevní oběh, osmoregulace, vyměšování a pohlavní ústrojí. Následující kapitola obsahuje stručnou zmínku o systému ryb a zoogeografické poznámky. V kapitole Ekologie vodního prostředí lze najít základní údaje o obecné limnologii (voda, fyzikální a chemické podmínky ve vodě, teplota, plyny, pH), o látkové výměně ve vodě (primární a sekundární produkce), o typech vod a jejich společenstev, o jakosti vody a bioindikaci. Vzhledem k tomu, že se překladatel nespokojil pouze s převodem textu do našeho jazyka, nýbrž text i výrazně upravil a doplnil, objevuje se zde i kapitola věnovaná třídám jakosti vodních toků v České republice, které jsou barevně znázorněny na předšádce a jejich zařazení konkretizuje hydrologické podmínky našeho území. V kapitole Ekologie života jsou postupně probírána následující témata: všeobecné údaje o způsobu života, rozmnožování a vývoj, výživa, potravní organismy, nepřátelé ryb a ostatní vodní živočichové, nemoci a paraziti. V kapitole Ryba a člověk se čtenáři dočtou o základech rybářství včetně sportovního, chovu a vysazování ryb, rybářském hospodářství a biologii, rybích přechodech, vodních stavbách a znečištění vod a konečně i o jejich ochraně (doplňkem je i aktualizovaný Červený seznam ichtyofauny České republiky). Z výše uvedeného je zřejmé, že publikace nepřináší jen strohý přehled vybraných druhů ryb a mihulí, ale lze se dozvědět mnoho zajímavého o životním prostředí ryb a jejich ekologii.

Hlavní část knihy obsahuje podrobné popisy tří druhů mihulí a 70 rybích druhů, (stručně je zmíněno celkem 219 taxonů). U každého druhu je uveden název v češtině a vědecký název, dále názvy v angličtině, francouzštině a němčině a příslušnost k čeledi. Text se člení do odstavců věnovaných krátkému popisu druhu, poznávacím znakům, způsobu života a stanovišti, rozšíření a dalším (příbuzným) druhům. U každého popisu je navíc přehledná mapa Evropy s vyznačením výskytu.

Závěr patří systematické a vědeckému názvosloví, které se průběžně vyvíjí v souvislosti s novými poznatky. Překladatel spatruje jako prioritní úkol zaměřit se na ochranu genofondu před promíslením s nepůvodními jedinci pocházejícími z jiných oblastí.

Pokud bych měl uvést i nějaké výtky, rozhodně jich není mnoho. Trochu podivně vypadá zařazení akvarijní ryby kančíka červenoohrdlého v kapitole o parazitózách (jistě by bylo možné najít nějakou evropskou rybu s tímto onemocněním, navíc fotografie nepřináší detail, ale celkový pohled na rybu, tzn. že typický znak choroby není patrný). Vhodný by byl možná i kompletní seznam evropských sladkovodních ryb, i když by šlo již o rozšíření původního textu.

Zcela na závěr mohu jen zopakovat, že celkový dojem publikace, umocněný pečlivým překladem a doplňky vztahujícími se k našim vodám, je velmi příznivý a nezbyvá mi, než tuto knihu vřele doporučit našim zájemcům o rybářství, rybníkářství a sportovní rybolov.

Lubomír Hanel